

РЕЦЕНЗІЯ

**д.ю.н., професора Пушкіної Олени Вікторівни на дисертаційну роботу
Лісняк Марії Юріївни на тему «Правове регулювання діяльності
помічника судді в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. У 2021 році Указом Президента України було затверджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, розроблену за участю міжнародних експертів, яка визначила ключові напрями вдосконалення функціонування судової влади на засадах верховенства права, відкритості, прозорості та ефективності. Реалізація положень цієї Стратегії передбачає, зокрема, удосконалення організаційно-правового забезпечення діяльності судів, що безпосередньо пов'язано з визначенням правового статусу працівників апарату суду, серед яких важливе місце посідає помічник судді.

У контексті цифровізації судочинства та впровадження електронної взаємодії між державними органами зростає роль помічника судді як суб'єкта, що забезпечує підготовку матеріалів справи, аналіз інформації з державних реєстрів та ефективну організацію роботи судді. Це зумовлює необхідність чіткого нормативного визначення його правового статусу, зокрема прав, обов'язків, повноважень, гарантій діяльності та відповідальності.

Комплексний характер проблеми правового статусу помічника судді вимагає її дослідження з урахуванням міжгалузевих зв'язків, зокрема з нормами адміністративного, трудового та процесуального права. Аналіз наукових джерел і нормативної бази свідчить про наявність певних прогалин і дискусійних питань щодо визначення місця помічника судді у системі публічної служби, а також структури його правового статусу.

Проведене дослідження спрямоване на узагальнення теоретичних підходів і практики правового регулювання діяльності помічника судді, що

дозволило сформулювати низку наукових положень і висновків, які мають значення для подальшого розвитку права та вдосконалення організації функціонування судової влади.

Отже, обрана тема є актуальною, має важливе теоретичне та практичне значення, зумовлене необхідністю вдосконалення правового статусу помічника судді в умовах сучасних реформ судової системи України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній правовій науці цілісних комплексних досліджень, що присвячене сутності та особливостям правового регулювання діяльності помічника судді в Україні.

Найбільш вагомими результатами дисертаційної роботи є такі: запропоновано запропоновано інститут помічника судді розглядати як сукупність правових норм, що регулюють статус, повноваження, організаційні засади діяльності та відповідальність помічників суддів у системі судоустрою, що реалізується в межах публічно-службових та організаційно-управлінських відносин у сфері правосуддя; при цьому акцентовано, що помічник судді не здійснює правосуддя та не наділений владними повноваженнями судді, однак його діяльність має безпосередній вплив на ефективність судового розгляду, підготовку процесуальних документів, аналіз судової практики та дотримання розумних строків розгляду справ, що обґрунтовує доцільність розуміння інституту помічника судді як складової механізму організаційного забезпечення реалізації функції правосуддя; виокремлено напрями удосконалення правового статусу помічника судді є: а) визначення чіткого правового статусу (законодавчо потрібно уточнити посадові повноваження помічника судді, його функції в організації судового процесу та взаємодії із суддею); б) регламентація порядку призначення та звільнення (необхідно встановити прозорі критерії відбору помічників суддів, процедури їхнього призначення та підстави для звільнення, включно з дисциплінарними аспектами шляхом запозичення досвіду Франції, де кандидат на посаду помічника судді проходить конкурсний

відбір та перевірку професійної доброчесності, що в свою чергу забезпечує професійну компетентність тощо); в) гарантії соціального, матеріального та професійного захисту. (доступ до медичного забезпечення, соціальних пільг, страхування, пенсійного забезпечення та професійного розвитку наприкладі досвіду Великої Британії та Нідерландів, де помічники суддів мають доступ до профілактичних медичних оглядів, психологічної підтримки та освітніх програм тощо); г) встановлення відповідальності та дисциплінарних механізмів (необхідно передбачити чітку адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність помічника судді за порушення службових обов'язків, несанкціоноване втручання в інформаційні системи або завдання шкоди); д) підтримка професійного розвитку та методичного забезпечення (законодавчо слід закріпити можливість участі помічників суддів у семінарах тощо) (с. 21-22).

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується відповідністю принципів положень дослідження поставленим автором завданням, послідовним дотриманням обраної методики, чіткою і збалансованою структурою, системним аналізом широкого й водночас репрезентативного кола наукових джерел з проблем адміністративного права і процесу тощо.

Безсумнівною перевагою роботи є використання значного обсягу емпіричної бази, яку становлять узагальнення практики застосування законодавства України, інформаційні огляди соціологічних установ, статистичні та аналітичні матеріали.

Тему дисертації розкрито вичерпно. Стиль роботи є лаконічним, логічним та внутрішньо погодженим. Вдала структурна побудова дисертації підтверджує вірність методологічного підходу до вирішення поставлених авторкою мети та задач дослідження, свідчить про її цілісність та завершеність. Автор досить толерантна у полеміці з іншими дослідниками.

Проведений науковий аналіз з-поміж виконаних в Україні дисертаційних досліджень з близької наукової тематики, дозволяє підтвердити самостійний внесок дисертантки у розробку досліджуваної проблематики.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Для досягнення поставленої мети автором визначено вісім основних дослідницьких завдань, які є взаємопов'язаними, відображають головний зміст роботи і послідовно розв'язуються в ході наукового дослідження, а саме: з'ясувати сучасний стан інституту помічника судді в Україні; визначити поняття, ознаки, зміст та принципи правового статусу помічника судді; проаналізувати права помічника судді в Україні та особливості їх реалізації; дослідити сутність обов'язків помічника судді в Україні; виявити особливості відповідальності помічника судді в Україні; розкрити зарубіжний досвід правового статусу помічника судді; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні (с. 20).

Методологія дослідження зазначеної проблематики обрана відповідно до об'єкта та предмета дисертаційної роботи, виходячи із сформульованої мети та відповідних дослідницьких завдань. У дисертації вдало використано комплекс загальнонаукових методів: діалектичний та історичний методи; логіко-семантичний та формально-юридичний методи; структурно-функціональний метод; статистичний метод; методи аналізу та синтезу; порівняльно-правовий метод тощо (с. 20-21).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Оцінюючи концепцію дослідження, слід відзначити цілісність і логічність її загальної структури, тісний взаємозв'язок розділів і підрозділів, що забезпечує поступове накопичення наукових напрацювань та урахування їх під час отримання основних результатів, коректний перехід від концептуально-методологічних і теоретичних положень до науково-прикладних підходів, що мають безпосередній вихід на практичне впровадження наукових результатів.

У першому розділі роботи «Теоретико-правовий статус помічника судді» досліджено теоретико-правовий статус помічника судді в правовій системі; розглянуто інститут помічника судді; проаналізовано поняття, принципи та зміст правового статусу помічника судді.

Заслуговує на увагу думка автора про те, що важливим принципом в діяльності помічників судді є формування сталої культури професійної етики та доброчесності працівників. Беручи до уваги підвищені корупційні ризики, притаманні судовій сфері, доцільно посилити внутрішні етичні стандарти, інституціоналізувати систематичні антикорупційні навчальні заходи, а також запровадити морально-етичне оцінювання як складову конкурсних процедур добору помічників судді. Розвиток системи професійного навчання та підвищення кваліфікації помічників судді має набути ознак довгострокової та послідовної державної політики. Обґрунтованим є запровадження обов'язкових щорічних програм підвищення кваліфікації за участю Національної школи суддів України, спрямованих на опанування питань організації судочинства, функціонування електронного суду, застосування законодавчих новел, а також дотримання стандартів етики державної служби. Окремого акценту потребує навчання новопризначених працівників і молодих фахівців з метою забезпечення їх швидкої професійної адаптації до умов роботи судової адміністрації. Реалізація принципів помічників судді є неможливою без налагодження дієвих механізмів контролю та систематичного моніторингу діяльності працівників апаратів судів. У цьому контексті необхідним є розроблення уніфікованих критеріїв оцінювання результативності службової діяльності, які б охоплювали не лише кількісні, але й якісні показники виконання службових обов'язків. Доцільним також видається запровадження механізмів зворотного зв'язку з учасниками судового процесу щодо якості роботи судового персоналу, а результати такого оцінювання мають слугувати підставою як для заохочення, так і для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Паралельно на рівні Державної судової адміністрації України

варто запровадити практику підготовки регулярних аналітичних звітів, присвячених оцінці стану реалізації принципів помічників судді (с. 82-83).

У другому розділі - *«Характеристика змісту правового статусу помічника судді та напрямки удосконалення»* проаналізовано права помічника судді в Україні та особливості їх реалізації; досліджено сутність обов'язків помічника судді в Україні; виявлено особливості відповідальності помічника судді в Україні; розкрито зарубіжний досвід правового статусу помічника судді; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні.

Вартує уваги обґрунтування напрямків удосконалення правового статусу помічника судді: правовий та організаційний. До правового запропоновано віднести удосконалення законодавства України щодо правового статусу помічника судді, зокрема, запропоновано внесення змін: КУпАП шляхом доповнення статтею 188-58 «Призначення на посаду помічника судді проти волі судді» є логічним і необхідним кроком, спрямованим на усунення прогалин у правовому регулюванні, забезпечення незалежності суддів та запобігання корупційним ризикам у сфері судового адміністрування. Запропоновано викласти вищезазначену статтю наступним чином «будь-який тиск на суддю з метою спонукання його призначити на посаду помічника судді без його згоди тягне застосування адміністративного стягнення у вигляді штрафу в межах від шістсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У разі повторного вчинення протягом одного року такого самого правопорушення особою, яка вже була притягнута до адміністративної відповідальності за подібні дії, передбачається накладення штрафу в розмірі від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із додатковим позбавленням права займати адміністративні посади у відповідному суді строком на один рік»; до частини 1 статті 157 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. Її пропонується викласти у такій редакції: «За кожним суддею закріплюється один або кілька помічників, які працюють на засадах патронатної служби. Їхній

правовий статус, а також порядок організації та здійснення діяльності визначаються цим Законом і Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України».

Організаційний напрямок удосконалення правового статусу судді охоплюють декілька взаємопов'язаних піднапрямків: захист прав, науковий, методичний, соціальний, медичний тощо. Зокрема, забезпечення захисту прав судді передбачає гарантії незалежності та безпеки, механізми захисту від неправомірного втручання у судову діяльність, а також можливість отримання юридичної допомоги у разі порушення прав. Такий захист є необхідною умовою забезпечення верховенства права, оскільки незалежність суддів безпосередньо впливає на довіру суспільства до судової системи. Наприклад, в Україні судді мають право на охорону, компенсацію витрат на захист у судах та захист від дисциплінарного тиску, а в Німеччині передбачені спеціальні юридичні механізми захисту суддів у випадках загрози їхній безпеці (с. 197-198).

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Рекомендації автора мають практичну значущість і можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – пропозиції та висновки щодо удосконалення правового регулювання діяльності помічника судді в Україні можуть бути основою для подальших наукових досліджень ; правозастосовчій діяльності – для вдосконалення діяльності інституту помічника судді в Україні; правотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства України, зокрема, Законів України «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів», «Про адміністративні послуги», «Про адміністративні процедури» та інших нормативно-правових актів;

навчальному процесі – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу», «Адміністративний процес», «Адміністративне право», «Трудове право», «Цивільне право» під час підготовки підрозділів навчальних посібників та

підручників із відповідного навчального курсу, а також наукових статей і тез доповідей.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Лісняк Марії Юріївни на тему «Правове регулювання діяльності помічника судді в Україні», є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. В процесі вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та/або дискусійні питання стосовно положень дисертації. Незважаючи на високий рівень вирішення задач дослідження, деякі положення дають підстави визнати їх дискусійними та, в деяких випадках, необґрунтованими.

По-перше, на с. 198 дисертації автором пропонується внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 у такий редакції: «За кожним суддею закріплюється один або кілька помічників, які працюють на засадах патронатної служби. Їхній правовий статус, а також порядок організації та здійснення діяльності визначаються цим Законом і Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України». Проте зміст зазначених змін не розкриває специфіки статусу помічника судді, який, хоча і належить до патронатної служби, має особливості, обумовлені функціонуванням судової влади. Доцільно або конкретизувати ці особливості, або уникнути надмірного узагальнення.

По-друге, потребує додаткового пояснення автором щодо обґрунтування положень, що результати дослідження становить науковий, так і практичний інтерес у навчальному процесі та правотворчій сфері. Адже результати дослідження не знайшли свого відображення у вигляді актів впровадження в правотворчій та правозастосовчій сфері;

По-третьє, поряд із зазначеними позитивними результатами дослідження необхідно зробити і певні зауваження щодо окремих положень роботи, а саме: серед задач проведеного дослідження варто було б передбачити необхідність дослідження гарантії законності правового статусу помічника судді.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Лісняк Марії Юріївни на тему «Правове регулювання діяльності помічника судді в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, що характеризується наявністю наукової новизни та має практичну значущість. За своїм змістом робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою КМ України від 23.03.2016 р. № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМ України від 12.01.2022 р. №44 та Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. від № 40, а її автор Лісняк Марії Юріївни заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач

кафедри цивільного, господарського та екологічного права

НТУ «Дніпровська політехніка»,

доктор юридичних наук, професор

Олена Пушкіна